

Aktuální otázky lidských práv

Vážené čtenářky, vážení čtenáři,

květnové číslo Bulletinu Centra pro lidská práva a demokratizaci zahajujeme příspěvkem vskutku výjimečným, a to exkluzivním rozhovorem se soudcem Mezinárodního trestního soudu Robertem Fremrem. Je kritika Mezinárodního trestního soudu oprávněná? Jak je možné přispět k lepšímu fungování soudu? A jaký případ v současnosti český soudce v Haagu řeší?

V sekci mezinárodní trestní spravedlnost jakoby autorka Helena Kopecká na úvodní příspěvek navazovala. Ve svém článku informuje, jak začátkem roku soudní senát Mezinárodního trestního soudu vedený Robertem Fremrem rozhodl, že sexuální násilí páchané na členech ozbrojených složek z vlastních řad spadá do jurisdikce soudu.

Lenka Vavrušová z evropské sekce hodnotí rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva, kterým se soud vyjádřil k následkům teroristického útoku

v ruském Beslanu před dvanácti lety. Vzhledem k nepřiměřenému zásahu ruských bezpečnostních sil a následnému vysokému počtu obětí uznal Rusko odpovědným za porušení Evropské úmluvy.

V sekci Mezinárodní politika, byznys a lidská práva pojednává Lucie Janotová o situaci čečenských homosexuálů, kteří jsou terčem pronásledování státního aparátu.

Michal Oščipovský z české sekce se zamýšlí nad budoucností politiky transformační spolupráce ČR. Nakolik jsou a budou lidská práva a demokratizace pevným bodem české zahraniční politiky?

Příjemný měsíc květu Vám přeje
za Centrum pro lidská práva a demokratizaci

Jan Lhotský

Obsah

Téma	3
<ul style="list-style-type: none"> Rozhovor se soudcem Mezinárodního trestního soudu Robertem Fremrem: Soud musí zrychlit svá řízení 	
1) Mezinárodní trestní spravedlnost	10
<ul style="list-style-type: none"> Sexuální násilí páchané na členech ozbrojených složek z vlastních řad spadá do jurisdikce Mezinárodního trestního soudu Simone Gbagbo – nevinná zo spáchania zločinov podľa medzinárodného práva? 	
2) Evropský systém ochrany lidských práv	14
<ul style="list-style-type: none"> Sterilizace jako podmínka pro změnu pohlaví v rodném listu: Přelomový rozsudek ESLP a nevyhovující legislativa v ČR Odškodnění obětí tragédie v Beslanu Evropským soudem pro lidská práva: Tagayeva a další proti Rusku Hranice vyjadřování soudců na veřejnosti (a v soukromí) 	
3) Mezinárodní politika, byznys a lidská práva	22
<ul style="list-style-type: none"> Čečenský boj proti homosexuálům Fotbalová FIFA zřídila komisi pro dodržování lidských práv 	
4) Česká republika a lidská práva	27
<ul style="list-style-type: none"> Zamyšlení nad budoucností politiky transformační spolupráce ČR 	

| Monitoring lidskoprávních publikací: Přehled aktuálních článků o lidských právech

| Redakce Bulletinu

Titulní fotografie: Robert Fremr, zdroj: Robert Fremr, MTS

SERVIS PRO ZÁJEMCE O LIDSKÁ PRÁVA NA WEBU CENTRA

Pokud se zajímáte o lidská práva, na webu Centra najdete několik zajímavých stránek, které by vám mohly usnadnit práci. Je zde například seznam letních škol, které můžete letos navštívit, včetně deadlinů, školného a odkazů.

Na webu je i *beta verze* našeho Manuálu k výzkumu lidských práv s řadou odkazů na užitečné zdroje včetně výzkumných mezinárodněprávních a lidskoprávních manuálů amerických univerzit nebo lidskoprávních blogů.

Více na www.centrumlidskaprava.cz

Téma

Rozhovor se soudcem Mezinárodního trestního soudu Robertem Fremrem:

Soud musí zrychlit svá řízení

Jan Lhotský

Mezinárodní trestní soud v Haagu soudí pachatele válečných zločinů, zločinů proti lidskosti a genocidy. Jedním z jeho osmnácti soudců je český soudce a přední odborník na trestní právo JUDr. Robert Fremr. Jaké je to být soudcem v Haagu? A jak vidí problémy Mezinárodního trestního soudu jeho soudce?

Robert Fremr se celý profesní život zabývá trestním právem. V rámci profese soudce působil postupně na řadě soudů, přičemž v roce 2004 byl jmenován soudcem Nejvyššího soudu ČR. Kromě toho také trestní právo vyučoval a mezi lety 2006–2008 a 2010–2012 působil rovněž jako *ad litem* soudce u Mezinárodního trestního tribunálu pro Rwandu (ICTR). Tato mezinárodní zkušenost jej přivedla až k úspěšné kandidatuře k Mezinárodnímu trestnímu soudu, jehož soudcem je od března 2012.

Když jsem se na začátku roku chystal do Haagu na konferenci o mezinárodním trestním právu (reportáž viz Bulletin 3/2017, s. 6), teprve týden před jejím termínem jsem dostal nápad, že by bylo zajímavé udělat v Haagu rozhovor s Robertem Fremrem. Ten mou nabídku ochotně přijal se slovy, že Bulletin pravidelně čte, a rád se se čtenáři o své zkušenosti a názory podělí. Setkali jsme se tedy v jeho kanceláři nové budovy Mezinárodního trestního soudu, která byla slavnostně otevřena v dubnu minulého roku.

Když se podíváme na Vaše působení, je v jeho centru dlouhodobě skutečně čisté trestní právo. Vypracoval jste se od nejnižších vnitrostátních soudů až po ten nejvyšší. Hrál tento vývoj pro Vaše jmenování do pozice soudce Mezinárodního trestního soudu (MTS) rozhodující roli?

Jednoznačně. V mém případě sehrály důležitou roli na úspěch ve volbách právě mé profesní zkušenosti. Tehdy zaznívaly hlasy ze členských států MTS, kte-

Soudce Mezinárodního trestního soudu Robert Fremr [1]

ré kritizovaly, že někteří kandidáti byli nominováni za zásluhy. Dosavadní působení MTS dokazovalo, že jsou zapotřebí kandidáti, kteří by přispěli k efektivitě činnosti MTS. Zkrátka že by mělo jít o lidi, kteří v praxi prokázali schopnost efektivně řídit velké trestní případy. Vyvstala tak potřeba, aby se mezi nominovanými vyskytovalo co nejvíce bývalých či současných soudců, prokurátorů a advokátů, a to i na úkor například diplomatů či akademiků, což mezi řádky naznačovalo, že tito nejsou považováni za ideální kandidáty.

To, že jsem kandidoval s praxí dvaceti let v české justici a pěti let u rwandského tribunálu (ICTR), mi ulehčilo volbu. Navíc i skutečnost, že jsem v rámci své předvolební kampaně, kterou jsem musel absolvovat, MTS podrobil umírněné konstruktivní kritice zejména v tom směru, že by neměl opakovat chyby, kterých se dopustil ICTR, a přicházel jsem například s náměty, jak urychlit řízení, podle mého

Mezinárodní trestní soud [2]

názoru při volbě sehrálo velice pozitivní roli. Jakožto kandidát za Českou republiku jsem byl zvolen již ve druhém kole volby, zatímco poslední zvolený kandidát byl zvolen až v kole patnáctém.

Potřeba zrychlení trestních řízení

Jaké konkrétní návrhy v souvislosti se zrychlováním řízení jste v rámci své kandidatury uváděl?

Prosazoval jsem proaktivní roli soudce, která v systému, kde jak v psaném právu, tak ještě výrazněji v jednacích síních dominovaly common law prvky, dosud chyběla. Podíváte-li se na složení stran, 90 % právníků pochází z common law jurisdikcí, kde je zažité, že soudce je spíše pasivní a vstupuje do hry jedině, je-li vznesena námitka či návrh. Strany si

vzájemně vyslychají svědky, což je podle mě obrovské břemeno a strany nejsou nijak motivovány k urychlení procesu. V důsledku toho svědek, který by mohl být vyslechnut u českého soudu za den, je vyslychán například pět dní.

Tehdy jsem navrhoval a dnes tak činím v praxi, že stanovujeme stranám časové limity na základě jejich prohlášení, o čem by svědectví měla být. Strana například navrhne, že by chtěla svědku vyslychat tři dny, a senát to zredukuje na 6 hodin. I v samotném průběhu řízení se snažíme zvažovat, zda je navržená otázka opravdu relevantní, byť toto vyhodnocování je poněkud komplikovanější. Strany toto zpočátku nesly nelibě, postupem času se ovšem těmto procesním pravidlům přizpůsobily. I řízením ve věcech Ongwen a Gbagbo, kterým předsedají soudci z Německa a Itálie, zvolili soudci tento kontinentální přístup. Začalo být tedy zřejmé, že takový postup je v zájmu řízení.

První případ soudu, Lubanga, trval šest let, a to sestával pouze z jednoho bodu obžaloby, kterým bylo verbování dětských vojáků. Případ Ntaganda, jemuž nyní předsedám, sestává z osmnácti bodů obžaloby a podle mého odhadu bude jeho projednání trvat tři a půl roku, což je na poměry MTS významné urychlení.

Soudcem MTS jste se stal v březnu 2012. Funkční období je devítileté, momentálně jste tedy lehce za jeho první polovinou. Bylo zpočátku těžké si na funkci zvyknout? Odlišovala se v něčem podstatně od Vašich dřívějších zkušeností?

Díky tomu, že jsem předtím strávil pět let u ICTR, se o tak výraznou změnu nejednalo. Hlavní rozdíl oproti české justici spočívá v tom, že jsem jako jediný Čech obklopen kolegy z pěti různých kontinentů. Střetávat se s přístupy jiných právních kultur je inspirující, někdy to ovšem vyžaduje značnou trpělivost – například tehdy, snažím-li se o svých argumentech přesvědčit kolegy z jiného právního prostředí. Musím aplikovat psychologický přístup, a to odlišný podle toho, zda jednám s kolegy z Nigérie či Japonska.

Hlavní rozdíl oproti působení u ICTR spočívá v tom, že na MTS je vyvíjen obrovský politický tlak, zejména ze strany afrických zemí a jejich médií. Představa, že jakékoli chybné rozhodnutí či opomenutí může přispět ke kritice MTS, je do určité míry svazující.

Kritika Mezinárodního trestního soudu

Z historického hlediska je vznik MTS vnímán jako významný krok v boji proti beztrestnosti. Soud je však často kritizován za neefektivitu, příliš dlouhá řízení nebo vzdálenost haagského soudu od místa spáchání vyšetřovaných zločinů a jejich obětí. Kritice čelí i práce prvního žalobce či přílišné zaměření na africké státy. Jaký je Váš názor na kritické hlasy?

Domnívám se, že kritika je do jisté míry oprávněná. Myšlenku MTS velice podporuji, ale netvrdím, že v praxi je realizována ideálně. Ačkoli v poslední době zjevně dochází k významné akceleraci, řízení navzdory tomu trvají příliš dlouho. Na interních poradách často diskutujeme o tom, jak řízení urychlit.

Některé problémy jsou objektivního rázu. Většina situací, které se projednávají, se odehrály v zemích s velmi odlišnou infrastrukturou, nefungující evidencí občanů, justicií atd. Provádět na těchto místech vyšetřování je velmi obtížné.

Argument, že hlavní žalobkyně MTS se nepřiměřeně zaměřuje na Afriku, bledne ve světle čísel. Z deseti probíhajících vyšetřování pouze tři inicioval žalobce, pět dalších předložily samotné státy a dvě postoupila soudu Rada bezpečnosti OSN. Byl nejsem schopen vyhodnotit, do jaké míry žalobkyně při výběru případů zvažuje politická kritéria, při pohledu na seznam zemí, o kterých se vede tzv. předběžné šetření (např. Afghánistán, Palestina, Irák, Ukrajina) je zjevné, že dané státy přímo či nepřímo spadají do sféry zájmu velmocí. Jediným mimoafrickým státem, ve kterém žalobkyně zahájila vyšetřování, je v současné chvíli Gruzie. Věřím však, že tento trend bude pokračovat a soud se nebude zaměřovat pouze na africké kauzy.

Jak hodnotíte nedávné pokusy některých afrických států opustit jurisdikci MTS? Vnímáte to jako možný začátek nebezpečného trendu?

Ve světle posledního summitu Africké unie se jedná z pohledu MTS o nebezpečný trend. Nebezpečné je to i z pohledu dotčených států, jelikož soud zde není proto, aby chránil lídry, nýbrž proto, aby chránil obyvatele právě před činy těchto lídrů. Vystoupení jakýchkoliv států by nejen oslabilo kredit soudu, ale též by to snížilo možnost stíhání lídrů podezřelých z trestných činů. Zůstala by zde pouze možnost postoupení Radou bezpečnosti OSN. Riziko stíhání

by se tím pro ně ovšem snížilo, a tím i odstrašující efekt, který by je od spáchání mezinárodních zločinů potenciálně mohl odradit.

Vzdálenost soudu od obětí

Jednou z funkcí MTS je přinést spravedlnost obětem. Haagský soud jim je však velmi vzdálený. Jak by měl obětem řízení přiblížit?

Během svých návštěv Afriky jsem často narážel na rozšířený pocit geografické i mentální vzdálenosti haagského soudu. Oběti nemají reálnou šanci sledovat, co soud dělá. Možnosti sledovat webové stránky soudu včetně online přenosů jednání využije minimum Afričanů.

Dvakrát jsem byl členem senátu, který chtěl do Afriky vyjet – článek 3 odst. 3 Statutu MTS to umožňuje. Naším záměrem bylo uskutečnit úvodní prohlášení stran (*opening statements*) ve věci Ruto v Nairobi. Uskutečnili jsme informovaný návrh, o kterém rozhodovali kolegové v plenárním zasedání soudců a těsnou většinou jej neschválili. Jejich argument zněl, že pachatelé by naši přítomnost zneužili k politizaci případu.

Podruhé jsme se o totéž pokusili v kauze Ntaganda, kdy jsme úvodní prohlášení chtěli uskutečnit v Demokratické republice Kongo ve městě Bunia, hlavním centru regionu Ituri, který byl dějištěm vyšetřovaných událostí. Problémem bylo především technické zajištění bezpečnosti – vycestovat by musela hlavní žalobkyně MTS i obviněný. Následně vyšly najevo informace, že v bezprostřední blízkosti působí jednak ozbrojené skupiny, které by mohly

Bojovníci věrní Ntagandovi poblíž města Goma [3]

Robert Fremr [4]

mít zájem na uskutečnění atentátu na prokurátorku MTS, a jednak zastánci Ntagandy, kteří by se mohli pokusit o jeho osvobození. V neposlední řadě se zde pohybují rovněž jeho odpůrci, kteří by se mohli pokusit obžalovaného zabít. Předsednictvo MTS tedy pro tato bezpečnostní rizika návrh neschválilo. Máme však v úmyslu ohledání míst činu (tzv. *on-site visit*) v provincii Ituri spojit s informativním setkáním s oběti.

Rada bezpečnosti OSN a MTS

Vnímáte rozdíl mezi situacemi, které byly soudu svěřeny rezolucí Rady bezpečnosti OSN, a které zahájil úřad žalobkyně z vlastního podnětu nebo na základě postoupení státem?

Role Rady bezpečnosti OSN představuje jeden z hlavních pilířů konstrukce činnosti MTS, ale také příčinu, proč je soudu vytýkána selektivní spravedlnost. V tomto případě je kritika soudu opodstatněná. Rada bezpečnosti OSN jakožto politický orgán složený z diplomatů ovlivňuje, kdo bude stíhán před soudem. Tři ze stálých členů Rady bezpečnosti neratifikovaly Římský statut MTS, což nelze vykládat jinak než jako výraz nedůvěry vůči MTS. Stát na jednu stranu nedůvěřuje MTS natolik, aby se podřídil jeho jurisdikci, na druhou stranu může soudu nahlásit podezření ze zločinů podle mezinárodního práva spáchaných jinou, rovněž nečlenskou zemí MTS, a předat mu jurisdikci vůči takovému případu. To se stalo například v případě zločinů v súdánském Dárfúru.

Jiným příkladem, a to do očí bijícím, je srovnání Libye a Sýrie. Libye se dostala před MTS cca měsíc po vypuknutí nepokojů. Muammar Kaddáfí již tehdy nedisponoval podporou zemí, se kterými měl dříve přátelské vztahy. V Sýrii je podle mě situace mnohem závažnější a není pochyb o tom, že tam dochází k válečným zločinům a jinému protiprávnímu jednání. Rada bezpečnosti však rezoluci o Sýrii vetem Ruska a Číny zamítla. Soud je tedy podřízen selektivní spravedlnosti a to má negativní vliv na jeho pověst.

Když se podíváme na situaci v Sýrii, je podle Vás možné dát přednost míru před dosažením trestní spravedlnosti?

V souvislosti s možností sjednání mírové dohody je třeba říci, že je vždy riskantní, když se viníci ponechají bez potrestání výměnou za to, že souhlasí s mírem. Zůstane totiž hořkost na straně obětí a riziko, že jim jednou dojde trpělivost a vezmou spravedlnost do vlastních rukou.

Osobně si dokáží představit, že pomoc viníka k mírovému vyřešení situace by mohla být brána jako polehčující okolnost. Úplně by jej to však nemělo vyvinut. Bez ohledu na to, kdo bude nakonec obžalován, by však MTS situaci v Sýrii projednat měl.

Případy Roberta Fremra u MTS

Na rozhodování jakých případů jste se Vy osobně dosud podílel?

Jedná se postupně o tři případy. První dva měly původ v situaci v Keni, šlo jednak o případ prezidenta Uhuru Kenyatty, jednak o spojený případ viceprezidenta Ruta a novináře Sanga. Ani jedna z kauz nedospěla do fáze soudního rozhodnutí. V kauze Kenyatta žalobkyně vzala žalobu zpět pro nedostatek důkazů, v kauze Ruto a Sang jsme zastavili řízení poté, co jsme shledali důkazy předložené obžalobou jako nedostatečné.

V obou případech šlo o události spojené s povolebním násilím na přelomu let 2007 a 2008. Stíhání ze strany MTS bylo kritizováno za údajnou imperialistickou motivaci a snahu zasahovat do vnitřních záležitostí Keni. V okamžiku, kdy se Kenyatta a Ruto ujali svých funkcí, důkazní materiál se začal drobit a ztrácet. Někteří svědci odmítali přicestovat do Haagu, jiní změnili svoji výpověď tak, že došlo ke značnému oslabení důkazního materiálu obžaloby.

V případě Ruto jsme rozhodli o tzv. *vacating the charges* – de facto jde o procesní rozhodnutí podobné zproštění obžaloby s tím rozdílem, že je možná budoucí obnova řízení v případě, budou-li nalezeny dodatečné důkazy. Oba případy trpěly nedostatečnou spoluprací ze strany keňských úřadů.

V současné době projednávám případ konžského rebela Ntagandy, který je stíhán za to, že jako šéf ozbrojené části politického hnutí UPC (*Union des Patriotes Congolais*) se měl dopouštět válečných zločinů a zločinů proti lidskosti v regionu Ituri.

Právě v případě Ntaganda jste začátkem roku vydali rozhodnutí týkající se sexuálního násilí, kterého si všimla i odborná média. V čem bylo toto rozhodnutí významné?

Obhajoba vznesla námitku proti bodům obžaloby, které kladly Ntagandovi za vinu válečný zločin znásilnění a sexuální otroctví spáchaný na jeho dětských vojácích příslušníky jeho vlastní armády. Obhajoba namítala, že tyto dva body nespádají do jurisdikce MTS, protože podle čl. 3 Ženevských úmluv válečné zločiny nemohou být páchany členy ozbrojených sborů proti vlastním spolubojovníkům.

My jsme dospěli k poměrně komplikovanému výkladu, že by tato interpretace byla v rozporu s účelem mezinárodního humanitárního práva, které usiluje o vyloučení jakéhokoli utrpení rezultujícího z válečného konfliktu. S ohledem na výklad čl. 8 odst. 2 písm. b) a e) Římského statutu jsme argumentovali, že dětské vojáci jsou Římským statutem chráněni i před násilím páchaným příslušníky téhož ozbrojeného sboru. Toto rozhodnutí bude zcela jistě předmětem odvolacího řízení, takže jde stále o nepravomocné rozhodnutí.

Súdánský prezident stále „na útěku“

V souvislosti se zatykačem na súdánského prezidenta Umara al-Bašíra, kterého se stále nedaří zatknout, se dlouho řeší otázka imunit hlav států vůči MTS. Vidíte v tomto směru nějaký pozitivní vývoj?

Bohužel spíše naopak. Africké státy vznášejí kolektivně námitku a nastává rozpor mezi čl. 27 Římského statutu, který uvádí, že nezáleží na oficiálním postavení osoby v případě jejího stíhání (např. prezident), a čl. 98 odst. 1, jenž stanoví, že žádný stát nemůže být nucen, aby nerespektoval závazky i ve vztahu k uznávání imunit státních představitelů.

Umar al-Bašír [5]

Na tento princip odkazuje i nedávné usnesení Africké unie, které však pojetí imunity kontroverzním způsobem rozšiřuje i na vysoké vládní úředníky (*senior government officials*). To by vedlo k naprostému otupení možnosti stíhat nejčastější viníky zločinů podle mezinárodního práva. Navíc jejich viníci v pozicích politických lídrů by měli další motivaci snažit se udržet u moci co nejdéle. Sledujeme tedy dva trendy – na jedné straně ignoraci vůči MTS a na druhé straně snahu omezit jej do té míry, aby se stal zcela bezzubým.

Život soudce v Haagu

Jak vypadá pracovní týden soudce MTS?

MTS zahrnuje tři komory: přípravnou, projednací a odvolací. Já jsem v rámci české justice postupně prošel obvodním, městským i vrchním soudem; u nejvyššího soudu jsem ovšem postrádal častější kontakt se svědky v jednacích síních. I proto jsem v rámci MTS vyjádřil zájem být součástí projednacího senátu (*trial chamber*), do kterého jsem následně byl vybrán.

Časově se jedná o nesmírně náročnou činnost. Loňský rok jsme soudili v tzv. blocích – zasedali jsme pět až šest týdnů v jednacích síních každý den – následovala třítydenní „pauza“ a po ní opět jednací blok. Po skončení jednání je třeba vyřizovat administrativní úkony, tudíž pracovní doba de facto trvá od osmi ráno do sedmi večer. I v dobách mezi jednotlivými bloky podávají účastníci řízení písemně řadu návrhů, o kterých je třeba rozhodnout, takže ani v tomto období zátěž nepolevuje.

Robert Fremr ve své kanceláři [6]

Při životě se udržuji jízdou na kole. Z haagského předměstí každý den, bez ohledu na počasí a roční období, cestuji do sídla MTS na kole – je to celkem dvanáct kilometrů, příjemná projížďka, která člověka osvěží.

Ad hoc tribunály v. MTS

Mezinárodní trestní soudnictví prošlo postupným vývojem od ad hoc tribunálů, přes různé hybridní soudy až k MTS. Jak vidíte jeho budoucnost? Budou vznikat nové ad hoc tribunály, nebo bude stále více případů řešeno před MTS?

K ustavení ad hoc tribunálu je vždy zapotřebí politické rozhodnutí ve formě rezoluce Rady bezpečnosti OSN. Dojde-li k jejímu přijetí, přichází další překážky – zajistit dostatečné materiální zázemí, například budovu, zabezpečení, technické vybavení, dále navolit soudce, připravit rozhodné právo atd. Přibližně pět let bude trvat, než dojde ke spuštění prvního případu. Nejistota o tom, jestli se tribunál vůbec ustaví, oslabuje jeho odstrašující

efekt, a navíc poskytuje prostor pro politické „handlování“.

Oproti tomu MTS by teoreticky měl být schopen zahájit řízení okamžitě po spáchání zločinu, jelikož všemi atributy nutnými pro své fungování je již vybaven, a to včetně určité – byť dosud nepočtené – judikatury, kterou ad hoc tribunály nemají a musí se tedy potýkat se zcela novými otázkami. V ideálním případě by tedy MTS měl ad hoc tribunály plně nahradit. To však v realitě závisí na politických faktorech.

Ohledně dalšího vývoje mezinárodní trestní spravedlnosti jste tedy spíše pesimista, nebo optimista?

Lidstvo si v určitých momentech v průběhu historie uvědomilo, že mezinárodní spravedlnost je významná – příkladem je ustavení norimberského a tokijského tribunálu po druhé světové válce. Ačkoli vznikaly v časové tísní, norimberské principy jsou užívány dodnes.

Po skončení studené války došlo ke vzniku ICTY (Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugo-

slávii) a ICTR a dokončení myšlenek vedoucích k ustavení MTS. Dnes pozorujeme opět fázi ústupu od mezinárodní trestní spravedlnosti. Lídři se obávají rizika, že by se mechanismus mohl obrátit proti nim. Společnost v některých afrických státech, jejichž prezidenti navrhují odstoupení od statutu MTS, by se proti tomu měla podle mého názoru postavit, protože jde o její ochranu. Bohužel však v těchto zemích mají politické špičky mimořádný vliv, a to včetně vlivu na média.

Věřím, že státy budou obecně pokračovat v podpoře MTS. Dokonce věřím, že se k soudu někdy v budoucnu připojí i USA. Iniciativa však bude muset přijít zespodu, od lidí. A to se týká i Afriky, kde tuto mimořádně odvážnou iniciativu vytvářejí neziskové organizace. Proto kdykoliv mám příležitost se s jejich zástupci setkat, snažím se jim děkovat a povzbudit je v jejich obdivuhodné činnosti.

Mezinárodní trestní soud [7]

Fotografie

- [1] Soudce Mezinárodního trestního soudu Robert Fremr, zdroj: Robert Fremr, MTS.
- [2] Mezinárodní trestní soud, autor: Jan Lhotský.
- [3] Bojovníci věrní Ntagandovi poblíž města Goma, autor: MONUSCO/Sylvain Liechti, zdroj: Flickr.com, CC BY-SA 2.0.
- [4] Robert Fremr, autor: Jan Lhotský.
- [5] Umar al-Bašír v roce 2011, autor: Al Jazeera English, zdroj: Flickr.com, CC BY-SA 2.0.
- [6] Robert Fremr ve své kanceláři, zdroj: Robert Fremr, MTS.
- [7] Mezinárodní trestní soud, autor: Jan Lhotský.

1) Mezinárodní trestní spravedlnost

Připravili Linda Janků a Jan Lhotský

Sexuální násilí páchané na členech ozbrojených složek z vlastních řad spadá do jurisdikce Mezinárodního trestního soudu

Helena Kopecká

Začátkem roku 2017 rozhodl Mezinárodní trestní soud v případě Bosco Ntaganda, že do jurisdikce soudu spadají válečné zločiny znásilnění a sexuálního zotročování páchané na členech ozbrojených složek ve vlastních řadách. O vině a trestu obžalovaného Ntagandy se bude teprve rozhodovat, nicméně rozhodnutí o připuštění jurisdikce stojí rozhodně za povšimnutí.

Případ Bosco Ntaganda

Bosco Ntaganda se narodil ve Rwandě, kde se později dostal čela ozbrojené milice, tzv. Národního kongresu na obranu lidu. Následně byl přijat do Konžské národní armády, kde se stal generálem. Po odchodu z ní stanul v čele nové vzpoury rebelů, přičemž jím vedené milice M23 měly vyhnat z domovů statisíce osob. Milice M23 se mimo jiné účastnily poprav, znásilňování, rekrutování dětských vojáků a řady dalších činů. Není proto překvapivé, že Ntaganda byl kvůli své bezcitnosti často přezdíváný Terminátor. V březnu 2013 se Ntaganda dobrovolně vydal americké ambasádě ve Rwandě, aby následně odletěl do Haagu.

Zde jeho soudní řízení začalo v září 2015. Ntaganda je obžalován ve 13 bodech z válečných zločinů (mezi ně patří například vraždy a pokusy o ně, útoky proti civilnímu obyvatelstvu, znásilnění a sexuální zotročení civilistů, plenění, násilné přesuny civilního obyvatelstva, rekrutování dětských vojáků do věku patnácti let a jejich využívání k aktivní účasti na nepřátelských akcích) a v 5 bodech ze zločinů proti lidskosti (vraždy a pokusy o ně, znásilnění, sexuální zotročení, pronásledování, nucené přesuny obyvatelstva).

V historii Mezinárodního trestního soudu (dále jen MTS nebo „soud“) se jedná o jeden z nejrozsáh-

Bojovníci M23 loajální Bosco Ntagandovi [1]

lejších případů vůbec. Případ válečných zločinů a zločinů proti lidskosti, ke kterým mělo dojít v období 2002 a 2003 v Demokratické republice Kongo, zatím není u konce, neboť rozhodnutí ohledně viny či nevin v případě Ntagandy ještě nepadlo. MTS však aktuálně rozhodoval o otázce připuštění jurisdikce ve věci páchaného sexuálního násilí proti ozbrojeným složkám ve vlastních řadách.

Otázka jurisdikce soudu

O otázce, zdali sexuální násilí páchané na členech ozbrojených složek z vlastních řad spadá do jurisdikce MTS, soudní komora MTS nejprve rozhodla, že se touto otázkou bude zabývat až v samotném rozsudku. Následně ji však odvolací komora soudu vrátila zpět s tím, že se má s touto otázkou vypořádat již nyní.

Otázkou nebylo, zda je dané násilí jako takové trestné, nýbrž zda je zločinem podle mezinárodního práva. Jinými slovy, zdali spadá do definice válečných zločinů, vůči kterým má MTS jurisdikci. Kdyby tomu tak nebylo, jednalo by se „pouze“ o zločiny podle vnitrostátního práva.

Soudní komora v dané otázce vypořádávala s návrhy obhajoby, kanceláře prokurátora a zástupce obětí. Obhajoba argumentovala, že dle Ženevských úmluv z roku 1949 válečné zločiny nemohou být spáchány členy ozbrojených složek proti členům těchto vlastních složek. Nicméně soudní komora MTS nakonec rozhodla, že argumenty obhajoby jsou proti principům mezinárodního humanitárního práva, jehož cílem je snížit utrpení plynoucí z ozbrojeného konfliktu.

Komora dále rozhodla, že členové stejných ozbrojených sil nejsou jako takoví vyloučeni z možnosti být potenciálními oběťmi válečných zločinů a sexuálního otroctví: „Nikdy není ospravedlnitelné použít sexuální násilí proti jakékoliv osobě. Toto chování je zakázáno kdykoliv, v časech míru i v časech válečných konfliktů, proti všem osobám bez ohledu na jejich právní status.“ Soudní komora MTS tedy dospěla k závěru, že sexuální násilí páchané proti vlastním členům ozbrojených složek spadá do jurisdikce soudu. Zároveň je však v případě Ntagandy respektována presumpce nevinny a o jeho vlastní

případné odpovědnosti za tyto činy se teprve bude rozhodovat.

Rozhodnutí senátu, jemuž předsedal český soudce Robert Fremr, je tedy nejen zajímavé, ale také významné. Otevřenou otázkou nyní zůstává, jak se k němu případně postaví odvolací senát soudu.

Zdroje

Situation in the Democratic Republic of the Congo in the case of The Prosecutor v. Bosco Ntaganda, Second decision on the Defence's challenge to the jurisdiction of the Court in respect of Counts 6 and 9, ze dne 04. ledna 2017 (https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2017_00011.PDF).

Ntaganda Case, International Criminal Court (<https://www.icc-cpi.int/drc/ntaganda?ln=en>).

Bosco Ntaganda, Human Rights Watch (<https://www.hrw.org/topic/international-justice/bosco-ntaganda>).

Fotografie

[1] Bojovníci M23 loajální Bosco Ntagandovi, březen 2013, autor: MONUSCO Photos, zdroj: Wikimedia Commons.

[2] Nucené rekrutování dětí na vzestupu na východě země, autor: Oxfam East Africa, zdroj: Wikimedia Commons.

Nucené rekrutování dětí na vzestupu na východě země [2]

Simone Gbagbo – nevinná zo spáchania zločinov podľa medzinárodného práva?

Katarína Hukelová

Bývalá prvá dáma Pobrežia Slonoviny, Simone Gbagbo, prezývaná aj Železná lady, bola v marci jednohlasne porotou vrchného súdu v Pobreží Slonoviny vyhlásená za nevinnú zo spáchania vojnových zločinov a zločinov proti ľudskosti. Prokuratúra má 60 dní na podanie odvolania.

Vrchný súd v Abidjane v marci tohto roku vyniesol verdikt, ktorým bola bývalá prvá dáma tejto západoafrickej krajiny, Simone Gbagbo, oslobodená spod obžaloby zo spáchania vojnových zločinov a zločinov proti ľudskosti. Po vyše šesťhodinovej porade sa porota jednohlasne uzniesla na tom, že spáchanie vojnových zločinov a zločinov proti ľudskosti Simone Gbagbo nebolo preukázané.

Simone Gbagbo bola obžalovaná zo spáchania zločinov proti ľudskosti a vojnových zločinov, ku ktorým dochádzalo na území Pobrežia Slonoviny od decembra 2010 do mája 2011 ako následok toho, že manžel Simone Gbagbo, Laurent odmietol po dekáde svojej vlády priznať porážku v prezidentských voľbách konajúcich sa v novembri 2010 a nariadil vojakom udržať kontrolu nad prezidentským palácom, štátnou televíziou a kasárňami.

Krvavá občianska vojna, v ktorej sa útokov voči civilnému obyvateľstvu dopúšťali nielen prívrženci Laurenta Gbagboa, ale aj jeho súper a víťaz vo voľbách, úradujúceho prezidenta, Alassane Quattaru vyústila do masového vraždenia civilistov. Odhaduje sa, že počas relatívne krátkeho obdobia občianskej vojny zahynulo približne 3 000 civilistov.

Prvá dáma Simone hrala kľúčovú úlohu v manželovej politickej strane Ludový front. Po jej zadržaní v apríli 2011 sa v dome v Abidjane, v ktorom sa skrývala, našli dokumenty preukazujúce, že koordinovala útoky bojových jednotiek počas občianskej vojny ako aj jej korešpondencia s obchodníkmi ponúkajúcimi zbrane a bojové helikoptéry. Pre porotu vrchného súdu však zadovážené dôkazy zo strany prokuratúry, ktorá pre bývalú prvú dámu svojej krajiny žiadala doživotný trest odňatia slobody, neboli dostačujúce.

Vysídlenecský tábor v Duekoue na západnom pobreží Pobrežia slonoviny, únor 2011 [1]

Situácia na Pobreží Slonoviny neunikla hľadáčiku Medzinárodného trestného súdu (MTS) a v novembri 2011 bol vydaný zatykač na bývalého prezidenta Laurenta Gbagboa za spáchanie zločinov proti ľudskosti, ktorý bol ešte v tom istom mesiaci prevezený do detenčného zariadenia MTS v Haagu.

Aj na Simone Gbagbo vydal MTS vo februári 2012 zatykač za spáchanie zločinov proti ľudskosti. V súvislosti s vydaním zatykača na bývalú prvú dámu vláda Pobrežia Slonoviny argumentovala tým, že nie je potrebné, aby bol jej prípad prejednaný pred MTS, nakoľko férový a spravodlivý proces jej bude poskytnutý doma a zároveň, že prejednanie prípadu bývalej prvej dámy je skúškou schopnosti krajiny viesť takýto prípad a prispieť tak k národnému uzmiereniu. Vláda Pobrežia Slonoviny argumentovala aj tým, že jurisdikcia MTS na základe princípu komplementarity má nastúpiť až v prípade, ak by Pobrežie Slonoviny nebolo schopné alebo nemalo záujem vyšetrovať a stíhať spáchanie zločinov proti ľudskosti a vojnových zločinov bývalou prvou dámou.

Laurent Gbagbo, manžel Simone Gbagbo [2]

MTS však v zmysle článku 17 Rímskeho štatútu prijme námietku neprijateľnosti zo strany štátu len vtedy, ak je prípad členským štátom Rímskeho štatútu reálne vyšetrovaný alebo prejednávaný, v opačnom prípade nie je námietka neprijateľnosti akceptovaná. Vzhľadom však na názory mnohých ľudskoprávných organizácií sledujúcich proces v Abidjane ohľadom nedostatočného a slabého vedenia vyšetrovania a zhromažďovania usvedčujúcich dôkazov zo strany prokuratúry je na mieste otázka, či obvinenie bývalej prvej dámy zo zločinov podľa medzinárodného práva bolo skutočne riadne vyšetrené. Vec však ani na národnej úrovni zatiaľ nie je právoplatne skončená, keďže úrad prokurátora má 60 dní od vynesenia rozsudku na to, aby zvážil podanie odvolania voči oslobodzujúcemu rozsudku.

Simone Gbagbo však už v súčasnosti vykonáva trest odňatia slobody v dĺžke 20 rokov, ktorý jej bol uložený v marci 2015, kedy bola uznaná za vinnú za protištátnu činnosť a ohrozovanie bezpečnosti štátu.

Bude veľmi zaujímavé sledovať, ako v prípade podania odvolania zo strany prokuratúry prípad bývalej prvej dámy rozhodne odvolací súd, ako aj to ako sa haagský súd voči rozhodnutiu vnútroštátneho súdu postaví, a či ho bude rešpektovať.

Zdroje

BBC: Ivory Coast's former first lady Simone Gbagbo acquitted, BBC, 28. marec 2017 (<http://www.bbc.com/news/world-africa-39426160>).

Human Rights Watch: Cote d'Ivoire: Simone Gbagbo acquitted after flawed war crimes trial, Human Rights Watch, 29. marec 2017 (<https://www.hrw.org/news/2017/03/29/cote-divoire-simone-gbagbo-acquitted-after-flawed-war-crimes-trial>).

The Guardian: Ivory Coast's former first lady Simone Gbagbo acquitted of war crimes, The Guardian, 28. marec 2017 (<https://www.theguardian.com/world/2017/mar/28/ivory-coast-simone-gbagbo-acquitted-war-crimes-humanity>).

Vanguard: I.Coast ex-first lady Simone Gbagbo acquitted of crimes against humanity, Vanguard, 28. marec 2017 (<http://www.vanguardngr.com/2017/03/coast-ex-first-lady-simone-gbagbo-acquitted-crimes-humanity/>).

Fotografie

- [1] Vysídlenecký tábor v Duekoue na západnom pobreží Pobreží slonoviny, únor 2011, autor: Michael Fleshman, zdroj: Flickr.com, CC BY-SA 2.0.
- [2] Laurent Gbagbo, manžel Simone Gbagbo, President of Côte d'Ivoire Addresses General Assembly, autor: UN Photo/Marco Castro, 25. září 2009, zdroj: Flickr, CC BY-NC-ND 2.0.
- [3] Trosky mesta Duekoue po občanské válce, autor: Michael Fleshman, zdroj: Flickr.com, CC BY-SA 2.0.

Trosky města Duekoue po občanské válce [3]

2) Evropský systém ochrany lidských práv

Připravili Hubert Smekal a Martina Grochová

Sterilizace jako podmínka pro změnu pohlaví v rodném listu: Přelomový rozsudek ESLP a nevyhovující legislativa v ČR

Kateřina Šimonová

Jako velké vítězství lze označit nově vydaný rozsudek Evropského soudu pro lidská práva, který je zcela přelomový ve vztahu k právům transgender osob. Soud ve věci *A.P., E. Garçon and S. Nicot proti Francii* konstatoval, že požadavek sterilizace pro změnu pohlaví a jména v rodném listě je v rozporu s článkem 8 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

A.P., E. Garçon and S. Nicot proti Francii

Stěžovatelé, dříve muži a nyní ženy, se obrátili se svými stížnostmi na Evropský soud pro lidská práva (dále jen Soud nebo ESLP) hned s několika námitkami, které souvisely s úřední změnou jejich jména a pohlaví v rodném listu. Jednou z hlavních námitek byl dle stěžovatelů rozpor požadavku sterilizace (zneplodnění) s právem na respektování soukromého života, které je zakotveno v čl. 8 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen Úmluva). Tuto podmínku klade na transgender osoby francouzská právní úprava k tomu, aby mohlo dojít k oficiální a legální změně pohlaví a jména v jejich rodném listu.[1]

Soud ve svém rozsudku nejprve zdůraznil, že sporné kritérium implikuje povinnost podstoupit operaci nebo jinou lékařskou péči, která zajistí vysokou pravděpodobnost neplodnosti. Vzhledem k tomu, že tělesná integrita a sexuální identita jednotlivců je v důsledku tohoto kritéria v sázce, soud se v této otázce rozhodl poskytnout žalovanému státu poměrně úzký prostor pro uvážení.

Soud konstatoval, že podmínění uznání sexuální identity transgender osob povinností podstoupit operaci nebo jinou lékařskou péči (jejíž důsledkem je neplodnost dané osoby), kterou by si jinak podstoupit nepřáli, způsobuje, že právo na respektování

Účastnice berlínského transgender protestu [1]

soukromého života je ve své podstatě podmíněno tím, že se daná osoba do jisté míry vzdá práva na respektování své tělesné integrity.

Dle Soudu tak nebyla zachována spravedlivá rovnováha mezi obecným zájmem a zájmem konkrétních osob. Soud proto došel k závěru, že podmínka, dle které musí být změna vzhledu jednotlivce nevratná, představuje selhání žalovaného státu ve vztahu k jeho pozitivní povinnosti zajistit právo na respektování soukromého života, čímž v souhrnu došlo k porušení článku 8 Úmluvy.

Ne tak pozitivní byl však závěr ESLP ve vztahu k námitce týkající se povinnosti prokázat poruchu osobnosti k vyhovění žádosti o změnu pohlaví (stěžovatel E. Garçon). Dle Soudu v této otázce existuje značný konsenzus mezi členskými státy a tato povinnost zasahuje do fyzické integrity jednotlivce pouze nepřímou. Podobně tomu bylo i u další z námitek, konkrétně povinnosti podstoupit lékařskou

Evropský soud pro lidská práva [2]

prohlídku kromě jiného zahrnující i vyšetření pohlavních orgánů (stěžovatel A.P.). Soud v obou těchto otázkách dospěl k závěru, že nedošlo k porušení čl. 8 Úmluvy.[2]

Situace v České republice

Transgender osob, které v České republice žádají o změnu pohlaví, v posledních letech přibývá. V roce 2016 obdržela odborná komise ministerstva zdravotnictví 106 žádostí, přičemž před cca 5 lety se toto číslo stabilně pohybovalo v řádu 10 až 20 osob za rok. Současně však stále existují lidé, kteří se sice cítí být osobou jiného pohlaví, než se narodili, ale operaci z různých důvodů podstoupit nechťejí či někdy ani nemohou (převážně ze zdravotních důvodů, v jiných státech i z důvodů finančních). I tato skupina se ovšem s osobami, které operaci podstoupí, shoduje v jednom požadavku, jímž je oficiální uznání jejich jiného statusu, resp. pohlaví.

To však český právní řád neumožňuje. Ustanovení § 29 odst. 1 občanského zákoníku stanovuje, že „*Změna pohlaví člověka nastává chirurgickým zákrokem při současném znemožnění reprodukční funkce a přeměně pohlavních orgánů ...*“. S tímto ustanovením související § 21 odst. 1 zákona o specifických zdravotních službách pak souhlasně uvádí, že „*Změnou pohlaví transsexuálních pacientů se pro účely tohoto zákona rozumí provedení zdravotních výkonů, jejichž účelem je provedení změny pohlaví chirurgickým zákrokem při současném znemožnění reprodukční funkce ...*“. Úřední změně pohlaví musí proto vždy předcházet chirurgická změna pohlaví doprovázená sterilizací.

Koncem minulého roku rozhodoval Ústavní soud ČR o ústavní stížnosti, která byla spojena s návrhem na zrušení právě výše citovaných ustanovení. Stěžovatelka se však obrátila na ústavní soud předčasně a stížnost (společně s návrhem na zrušení příslušných ustanovení) musela být odmítnuta. Ústavní soud se proto k rozhodnutí o merituu věci vůbec nedostal, nicméně bude zajímavé sledovat, jak se k dané otázce postaví, až tato situace dříve či později nastane (usnesení III. ÚS 3376/16 ze dne 15. listopadu 2016).

Situace v Evropě

O podobné otázce ostatně rozhodovalo již více evropských ústavních soudů, např. rakouský ústavní soud, který konstatoval, že chirurgická změna pohlaví nesmí být jedním z požadavků pro úřední změnu pohlaví v rodném listu (VfGH – rozsudek č. B 1973/08-13, ze dne 3. prosince 2009). Stejně tak německý ústavní soud byl toho názoru, že právo jednotlivce na sebeurčení v otázce pohlaví a na ochranu jeho tělesné integrity převažuje nad zájmem zákonodárce vyhnout se rozdílu mezi biologickým (faktickým) stavem a právním označením pohlaví dané osoby či zájmem státu na „nezměnitelnosti a trvalosti“ statusu jednotlivce (rozsudek č. 1 BVR 3295/07, ze dne 11. ledna 2011).[3]

Jak naznačují i výše uvedené rozsudky ústavních soudů, značná část evropských států již od požadavku operace pohlaví či přímo sterilizace ustoupila a příslušnou legislativu novelizovala. V případě České republiky zatím konkrétní návrh novely zákona předložen nebyl, nicméně jako pozitivní signály můžeme vnímat například vznik speciální pracovní skupiny při Výboru pro sexuální menšiny v rámci Úřadu vlády ČR, která by se měla právě otázkou zákonného požadavku sterilizace zabývat. Jistý tlak a vůli ke změně by mohl vyvolat i výše zmíněný přelomový rozsudek, který poprvé zcela jasně a explicitně označuje podmínku sterilizace jako porušení čl. 8 Úmluvy.

Dalším potenciálním činitelem by mohlo být i vydání „pozitivního“ rozhodnutí o kolektivní stížnosti proti České republice, jejíž podání k Evropskému výboru pro sociální práva při Radě Evropy iniciovala sdružení Transgender Europe a ILGA-Europe. Takovým rozhodnutím je myšleno budoucí možné konstatování porušení práva na ochranu zdraví, které je zakotveno v čl. 11 Evropské sociální charty a jehož porušení je v této stížnosti namítáno.[4]

Závěrem je třeba zmínit, že předtím než bylo vydáno rozhodnutí ve výše uvedené věci (*A. P., E. Garçon and S. Nicot proti Francii*), Francie provedla novelu relevantních ustanovení, konkrétně vložila do občanského zákoníku nový čl. 61–5 a čl. 61–8. V důsledku této novely již nelze odůvodnit odmítnutí žádosti o změnu pohlaví v rodném listu tím, že osoba nepodstoupila příslušné lékařské ošetření, chirurgický zákrok nebo sterilizaci. Tato změna byla navíc posvěcena i francouzskou Ústavní radou, která ve svém rozsudku č. 2016-739 DC, potvrdila, že nová ustanovení chrání lidskou důstojnost tím, že nevyžadují lékařský zákrok či sterilizaci.

Zmíněný přelomový rozsudek ESLP tedy již francouzskou právní úpravu neovlivní. Přesto má velký význam nejen pro stěžovatele samotné, ale představuje pozitivní signál i pro potenciální stěžovatele z jiných zemí Rady Evropy, v jejichž právním řádu požadavek sterilizace ještě stále existuje, Českou republiku nevyjímaje.[5]

Zdroje

European Court of Human Rights (2017). Factsheet - Gender identity issues. Duben 2017 (www.echr.coe.int/Documents/FS_Gender_identity_ENG.pdf).

Ulrika Westerlund; Richard Köhler. Human Rights and Gender Identity: Best Practice Catalogue. Prosinec 2016 (<http://tgeu.org/human-rights-gender-identity-best-practice-catalogue/>).

Richard Köhler; Julia Ehrt; Constantin Cojocariu. Legal Gender Recognition in Europe. Listopad 2016 (http://tgeu.org/toolkit_legal_gender_recognition_in_europe/).

Flora Renz. Stopping forced sterilisation is not enough – the limitations of the recent ECHR judgement on trans rights. 13. dubna 2017 (<http://verfassungsblog.de/stopping-forced-sterilisation-is-not-enough-the-limitations-of-the-recent-echr-judgement-on-trans-rights/>).

Poznámky

- [1] *A.P., E. Garçon and S. Nicot proti Francii*, rozsudek ze dne 6. dubna 2017, stížnosti č. 79885/12, 52471/13 a 52596/130.
- [2] *Srov. Rees proti Spojenému království*, rozsudek ze dne 17. října 1986; *Cossey proti Spojenému království*, rozsudek ze dne 27. září 1990; *B. proti Francii*, rozsudek ze dne 25. března 1992, stížnost č. 13343/87 (poprvé konstatováno porušení čl. 8 Úmluvy v sou-

Transgender protest, Washington D.C. [3]

vislosti s úřední změnou pohlaví u transexuálních osob); *Christine Goodwin proti Spojenému království*, rozsudek ze dne 11. července 2002, stížnost č. 35968/97; *Grant proti Spojenému království*, rozsudek ze dne 23. května 2006, stížnost č. 32570/03.

- [3] Dále např. Italský ústavní soud – rozsudek č. 221/2015, ze dne 21. října 2015; Švýcarský regionální soud - rozsudek č. CIV 12 1217 JAC, ze dne 12. září 2012; Švédský správní soud - rozsudek č. 24931-13, ze dne 16. května 2014; a další.
- [4] *Transgender-Europe and ILGA-Europe proti České republice*, stížnost č. 117/2015 ze dne 30. 3. 2015.
- [5] V rámci členských zemí Rady Evropy i nadále existuje přibližně 22 států (včetně České republiky), které mají ve svém právním řádu zakotven požadavek sterilizace jako jednu z podmínek pro úřední změnu pohlaví či jména.

Fotografie

- [1] Účastnice berlínského transgender protestu, autor: Franziska Neumeister, zdroj: Flickr.com, CC BY 2.0.
- [2] Evropský soud pro lidská práva, Foto: CherryX, Wikimedia Commons, CC-BY-SA-3.0.
- [2] Transgender protest, Washington D.C., Foto: Ted Eytan, Wikimedia Commons, CC-BY-SA-2.0.

Odškodnění obětí tragédie v Beslanu Evropským soudem pro lidská práva: Tagayeva a další proti Rusku

Lenka Vavrušová

Již více než 12 let uplynulo od masakru, ke kterému došlo při teroristickém útoku na beslanskou školu v Rusku. Útok byl ukončen nepřiměřeným zásahem ruských bezpečnostních sil, který přispěl k vysokému počtu obětí. Teprve nyní se však pozůstali (snad) dočkají skutečného odškodnění a náležitého prošetření neštěstí.

Psalo se 1. září roku 2004, když při slavnostním ceremoniálu u příležitosti zahájení nového akademického roku, jehož se účastnili učitelé a žáci za doprovodu svých rodičů, byla největší škola ve městě Beslan v Severní Osetii na jihu Ruska napadena čечenskými separatisty. Teroristé v budově školy drželi více než tisíc rukojmích, z nichž většinu tvořily děti. Krize vyústila třetího dne v masakr po explozi bomby uvnitř školy a následnou odvetnou reakci ruských bezpečnostních složek. Celkem zemřelo kolem 330 lidí, z toho 186 dětí, a stovky dalších byly zraněny. K teroristickému útoku se následně přihlásil tehdejší vůdce čечenských separatistů Šamil Basajev.

Stížnost k Evropskému soudu pro lidská práva (dále jen ESLP) podalo 409 ruských státních příslušníků, kteří byli buď rukojmími či zraněnými při incidentu, případně jsou rodinnými příslušníky těch, kteří byli vzati jako rukojmí, zabití nebo zraněni. Tito učinili obvinění z řady selhání ruského státu ve vztahu k útoku.

Selhání bezpečnostních sil státu při ochraně obyvatelstva

Na více než 150 stranách rozsudku ve věci *Tagayeva a další proti Rusku* [1] ESLP jednomyslně rozhodl, že došlo k porušení práva na život podle článku 2 Evropské úmluvy o lidských právech a základních svobodách (dále jen „Úmluva“), neboť Rusko nečinilo žádná preventivní opatření, přestože orgány státu měly v dané oblasti dostatečné informace o plánovaném teroristickém útoku zaměřeném na vzdělávací instituce, a to i vzhledem k útokům ze strany čечenských separatistů, k nimž došlo nedlou-

Pravoslavný kříž postavený v torzu beslanské školy [1]

ho před událostmi v Beslanu. Ze strany státních orgánů nebyly podniknuty dostatečné kroky k zabránění teroristickému útoku, když nebyla zvýšena bezpečnost ve škole a škola ani dotčená veřejnost nebyla varována před hrozbou útoku.

ESLP dále jednomyslně konstatoval, že došlo k porušení procesní povinnosti podle článku 2 Úmluvy, neboť šetření nebylo způsobilé určit, zda síla, kterou použily bezpečnostní jednotky státu, byla za daných okolností odůvodněna. Při neexistenci právních předpisů byly ve škole použity těžké zbraně jako tanková děla, granátomety a plamenomety. To přispělo ke ztrátám mezi rukojmími, což není slučitelné s požadavkem podle článku 2 Úmluvy, že smrtící síla by měla být použita "nikoli ve větší míře než je nezbytně nutné". Výrazné nedostatky ESLP odhalil též při plánování a kontrole operace, neboť velitelská struktura bezpečnostních sil státu trpěla nedostatkem formálního vedení, což vedlo k chaosu při rozhodování a koordinaci operace.

Fotografie obětí masaku v Beslanu [2]

Další závažná pochybení ESLP shledal ve skutečnosti, že nebyly dostatečně prošetřeny okolnosti a následky daného útoku. Nedostatek objektivních informací představoval závažné selhání při objasnění klíčového aspektu událostí a vytvoření základu pro vyvození závěrů o individuální a kolektivní odpovědnosti. Vyšetřující orgány a soudy opakovaně odmítly poskytnout stěžovatelům přístup k odborným zprávám o použití smrtící síly ze strany bezpečnostních složek a o původu prvních výbuchů v tělocvičně školy.

Konečně ESLP zdůraznil, že je třeba zavést řadu opatření zaměřených na ponaučení se z minulosti, zvyšování povědomí o použitelných právních a provozních normách a vyvarování se podobných porušení v budoucnosti. Rovněž rozhodl, že požadavky nově probíhajícího šetření incidentu musí být stanoveny s ohledem na závěry ESLP.

Finanční odškodnění obětí útoku

S ohledem na uvedená porušení Úmluvy proto Rusko musí podle rozsudku ESLP rodinám obětí zaplatit odškodné v přepočtu za 80 milionů korun z titulu nemajetkové újmy. V jednotlivě vyčísleném odškodnění pro stěžovatele ESLP zohlednil rozsah

jejich utrpení a také opatření přijatých Ruskem za účelem kompenzace a rehabilitace obětí.

Pro pozůstalé oběti tragédie v Beslanu je to výsledek, ve který doufali, neboť se jim dostane alespoň částečného odškodnění a zároveň by měla proběhnout nová objektivní vyšetřování tragického incidentu. Po vyhlášení rozsudku se však vláda odpovědného státu nechala slyšet, že rozhodnutí je pro Rusko naprosto nepřijatelné a že v rámci tříměsíční lhůty podá proti rozsudku ESLP odvolání, respektive nechá věc postoupit velkému senátu ESLP.[2]

Zdroje

- [1] *Tagayeva a další proti Rusku*, rozsudek ESLP ze dne 13. dubna 2017, stížnosti č. 26562/07, 14755/08, 49339/08, 49380/08, 51313/08, 21294/11, 37096/11.
- [2] Beslan school siege: Russia 'failed' in 2004 massacre, BBC News, 13. dubna 2017 (<http://www.bbc.com/news/world-europe-39586814>).

Fotografie

- [1] Pravoslavný kříž postavený v torzu beslanské školy, foto: Leon, Wikimedia.org, CC BY-SA 3.0.
- [2] Fotografie obětí masaku v Beslanu, foto: aaron bird, Wikimedia.org, CC BY 2.0.

Hranice vyjadřování soudců na veřejnosti (a v soukromí)

Jan Polásek

Čím dál větší část společenského života se odehrává ve virtuálním prostoru internetu. V těchto vodách působí čím dál větší počet médií a rostou také čísla uživatelů různých sociálních sítí, stejně jako příspěvatelů v internetových diskuzích. Jak se s přístupem k těmto fenoménům mohou popasovat soudci a kde pro ně končí hranice vyjadřování?

V demokratické společnosti moderního západního stříhu není po soudcích vyžadováno, aby se vzdali jakéhokoli vystupování a vyjadřování na veřejnosti. Naopak, když budou soudci ke společnosti rozumně promlouvat, jistě to může důvěru v justici posílit a smazávat názory o justiční elitě odtržené od reality světa. Na druhou stranu, jisté závory tady platí a pro soudce se díky jejich postavení zavírají dříve než pro běžného občana.

Soudce má ve společnosti specifické postavení a jeho projevem jsou zvláštní práva, ale také povinnosti. Ty jsou kupř. v českém právním řádu vyjádřeny hlavně v § 79 a násl. zákona o soudech a soudcích. Podle něj se soudce (a přísedící) musí při výkonu svého řemesla, jakožto i ve svém občanském životě, zdržet všeho, co by mohlo narušit důstojnost soudcovské funkce nebo ohrozit důvěru v nezávislé, nestranné a spravedlivé rozhodování soudů.

Tyto požadavky principiálně vycházejí z ústavních základů a v obdobné podobě se objevují i v ostatních evropských státech. Judikatura ESLP pak především akcentuje prvek nestrannosti, když uvádí, že nestačí, když je soudce subjektivně nestranný, „ale musí se jako takový objektivně jevit též v očích stran a veřejnosti. Přitom je nutno pozorně přihlížet ke všem objektivním skutečnostem, které (třebas i bezděčně) snižují důvěryhodnost osoby soudce a oslabují záruky jeho nestrannosti. Nestrannost nejenže musí být dána, ale musí se taktéž průkazně navenek jevit, že je dána.“[1]

Nedávné případy řešené kárnými orgány

V Česku se v polovině roku 2016 řešil případ libereckého soudce Miloše Zbránka, který publikoval

Před kárný senát se dostala i publikační činnost [1]

několik textů v internetových médiích, především na silně nacionalisticky orientovaném serveru pravyprostor.cz. Kárný senát NSS shledal, že soudce psaním některých textů důvěru v nezávislé, spravedlivé a nestranné rozhodování soudů nenarušil a nenarušil ani důstojnost soudcovské funkce.

U jiných soudcových textů však kárný senát právě narušení důstojnosti soudcovské funkce shledal a udělil soudci nejmírnější možné kárné opatření, tedy důtku. Soud při ukládání tohoto opatření vzal v potaz několik polehčujících i přitěžujících okolností, z nichž za nejzajímavější a snad i nejdůležitější lze považovat zhodnocení toho, že se jedná o první případ, kdy je jako kárné opatření posuzována publikační činnost soudce. Ústavní stížností podanou M. Zbránkem se následně zabýval Ústavní soud, který uvedl, že nebyl zjištěn zásah do základních práv a svobod, kterých se soudce ve stížnosti dovolával.[2]

Protest pořádaný členy Světové koalice proti trestům smrti v Paříži v roce 2010 [2]

Za zcela jiných okolností byl poté soudcovského taláru zproštěn soudce Jason Dunn-Shaw z Velké Británie. U něj obdobný kárný orgán – Judicial Conduct Investigations Office (JCIO) v polovině dubna 2017 konstatoval, že v diskuzích k internetovým článkům zabývajících se případy, ve kterých Dunn-Shaw vystupoval jako soudce či jako advokát, psal pod pseudonymem příspěvky, z nichž některé byly urážlivé. Bývalý soudce konkrétně některé ostatní diskutující nazval „osly“.[3] Podle prohlášení kárného orgánu pod svým jménem také publikoval či odmítl odstranit některé materiály, které nekorespondovaly se soudcovskou důstojností či naznačovaly deficit nestrannosti v některých společensky kontroverzních sporech.[4]

Rovněž v dubnu tohoto roku pak Washington post informoval o arkansaském soudci Wendell Griffenovi.[5] Ten vydal předběžné opatření, které bránilo výkonu poprav zákazem použití určité chemické látky jakožto jedné ze složek smrtící injekce. Díky blízkosti se době expirace jedné ze složek smrtících injekcí byla v Arkansasu naplánována bezprecedentní série výkonu trestů smrti, na což zareagoval i jiný soudce vydáním stálého zákazu poprav. Zmíněný soudce Griffen se ovšem bezprostředně po vydání svého pozdržovacího příkazu připojil k demonstraci proti výkonu trestů smrti před guvernérovým sídlem a přivázal se k polnímu lehátku. Následně byl odvolán od všech případů týkajících se poprav a jeho případ byl předán ke komisi zabývající se soudcovskou disciplínou a nezpůsobilostí.

Tři výše popsané případy jsou rozdílné ve svých skutkových stavech, právních systémech, ve kte-

rých se odehrály, a také v následcích. Ty jsou nejrozdílnější u případu z Česka, ve kterém byl udělen nejmírnější postih - důtka, v kontrastu s případem z Británie, který skončil zproštěním soudcovské funkce. U arkansaského případu je vcelku pochopitelné, proč byl u soudce konstatován nedostatek nestrannosti, když svůj názor na trest smrti vyjádřil takto explicitně. Co kdyby jej ovšem vyjádřil méně citelně? Takovéto vyjádření by se zřejmě obešlo bez větší bouře, byť co do vyvolání pochyb ohledně nestrannosti může být stejně silné. Pokud kárný orgán arkansaského soudce odvolá, mělo by se tak stát spíše na základě porušení soudcovské důstojnosti.

Velmi nejisté posuzování by také mohlo nastat kupř. u facebookového profilu určitého soudce, vzhledem k časové i obsahové pružnosti nastavení ochrany soukromí těchto profilů. Otázkou kam až kárné orgány mohou zajít se zabývá zmíněný britský soudce, který nesouhlasí s nekompromisním použitím IT vyšetřovacích prostředků v jeho případě.

Svoboda projevu soudců v budoucím online světě

Nabízí se tak obecná otázka, do jaké míry mohou soudci svůj názor na věci veřejné vyjadřovat, aniž by tím zakládali důvod podjatosti v některých věcech. Klasická námitka podjatosti soudce se totiž zakládá na vztahu soudce k projednávané věci, účastníkům řízení či jejich zástupcům. Jak by ale dopadlo její uplatnění na základě obecně známého postoje soudce k celému okruhu společenských otázek? Jedná se o podstatný problém? Vždyť ani naše ústavní základy nejsou považovány za hodnotově neutrální.

Tato otázka už asi nebude položena u bývalého předsedy Nejvyššího soudu Slovenské republiky Štefana Harabina, který má na svém youtube kanálu přes čtyřicet videí vyjadřujících jeho politické názory. U jiných soudců, pravděpodobně těch z mladší generace, kterým jsou sociální sítě mnohem bližší a časem je možná začnou k vyjadřování používat, by však v budoucnu vznesena být mohla. A pokud by námitka podjatosti nebyla připuštěna, bylo by to porušení práva na spravedlivý proces?

Řízení před kárným orgánem, který soudcovskou způsobilost řeší primárně, by zřejmě nebylo účelné, jelikož na konkrétní případ nemá vliv. Na druhou stranu, ve sporu požadavku na zachování důstojnosti soudcovské funkce a soudcova práva na svo-

Sociální sítě k vyjadřování přímo vybízí [3]

bodů vyjadřování by požadavek důstojnosti pravděpodobně fungoval jako povolené omezení.

Zdroje

- [1] Rozhodnutí Kárného senátu Nejvyššího správního soudu sp. zn. 11 Kss 6/2015. Dostupné z: http://www.nssoud.cz/files/SOUDNI_VYKON/2015/000611Kss_1500053A_prevedeno.pdf.
- [2] Nález Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 2609/16. Dostupné z: http://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/Tiskova_mluvci/Publikovane_nalez/2017/IV._US_2609_16_an.pdf.
- [3] Bowcott, Owen. *Judge sacked over abusive online posts*. The Guardian. 12. 4. 2017. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/law/2017/apr/12/judge-sacked-over-online-posts-calling-his-critics-donkeys>.
- [4] Prohlášení Úřadu pro vyšetřování chování soudců (JCIO) ze dne 11. 4. 2017. Dostupné z: <http://judicialconduct.judiciary.gov.uk/wp-content/uploads/2017/04/Recorder-Jason-Dunn-Shaw-JCIO-Investigation-Statement-1517-1.pdf>.

- [5] Adler, H. J. *Arkansas Supreme Court removes Arkansas judge from death penalty cases after protests*. The Washington Post. 17. 4. 2017. Dostupné z: https://www.washingtonpost.com/news/volokh-conspiracy/wp/2017/04/17/arkansas-supreme-court-removes-arkansas-judge-from-death-penalty-cases-after-protests/?utm_term=.e69a8c6c61c4.

Fotografie

- [1] Před kárný senát se dostala i publikační činnost, autor: Unsplash, CC0 Public Domain.
- [2] Protest pořádaný členy Světové koalice proti trestům smrti v Paříži v roce 2010. Zdroj: World Coalition Against the Death Penalty, Wikimedia.org, CC-BY-SA-2.0.
- [3] Sociální sítě k vyjadřování přímo vybízí. Autor: Quim Gil, zdroj: Flickr.com, CC BY-SA 2.0.

3) Mezinárodní politika, byznys a lidská práva

Připravili Lukáš Hoder a Josef Kovařík

Čečenský boj proti homosexuálům

Lucie Janotová

V posledních několika týdnech se na povrch dostávají příběhy nelidského zacházení s homosexuálními a bisexuálními muži v Čečensku. Ti jsou rukou vládního aparátu obětmi mučení, mizení, zatýkání a v krajním případě rovněž takzvaných vražd ze cti.

Přibližně od konce března se ve veřejném prostoru začaly objevovat informace o brutálních represích homosexuálních a bisexuálních mužů v Čečensku. Kromě vydírání, mučení, ponižování a zatýkání už pravděpodobně došlo i k několika vraždám, i když jejich přesný počet není znám. Podle informací Transparency International už ale byli bez soudu popraveni alespoň tři lidé. Svědek, který tvrdí, že tři oběti osobně znal, pro server Novaja Gazeta uvedl, že jeden z nich byl zavražděn vlastní rodinou, přičemž dva další příslušníci bezpečnostních složek.

Bezpečnostní jednotky navíc jednotlivé oběti nutí poskytnout jim kontaktní informace na další homosexuály z jejich okolí pod výhružkou, že jejich sexuální orientaci vyzradí jejich rodinným příslušníkům, což by v důsledku mohlo vést až k lynčům a k tzv. vraždám ze cti.

Ty v čečenské společnosti nejsou ničím neobvyklým. Dokládá to i projev Alviho Karimova, mluvčího prezidenta Čečenské republiky Ramzana Kadyrova, ve kterém veškerá obvinění o represích popřel a prohlásil, že není možné, aby zatýkali nebo utlačovali osoby, které se v jejich zemi vůbec nevyskytují. Na to navázal prohlášením, že pokud by takoví lidé v Čečensku přeci jen existovali, zákonodárci by se o ně nemuseli obávat, jelikož „jejich vlastní rodinní příslušníci by je poslali tam, odkud se již nebudou moci vrátit“. Čečenská administrativa tyto represivní praktiky tedy otevřeně schvaluje.

Tři různé příběhy

Rádio Svobodná Evropa informovalo o probíhajících represích prostřednictvím zpovědí tří mužů,

Vlajka LGBT komunity [1]

kteří tyto praktiky zažili na vlastní kůži. Prvního zradili vlastní přátelé, kteří jej začali vydírat a řekli, že pokud jim nezaplatí 2,5 milionů rublů, uveřejní nahrávku dokazující, že je homosexuál. Vydíraný muž nakonec raději utekl do Evropy.

Zkušenosti druhého muže jsou poněkud bolestivější. V březnu byl zatčen a umístěn na deset dní do tajného vězení, kde patnáct homosexuálních mužů žilo současně s dvaceti drogově závislými. Ti měli povoleno tyto muže mučit a jinak ponižovat. Co se týče dalších podmínek, byli na tom narkomani opět o něco lépe, jelikož měli postele. Homosexuální vězni byli nuceni spát bez přikrývek na podlaze a na toaletu si směli dojet jen třikrát za den.

Ramzan Kadyrov s Vladimírem Putinem [2]

Třetí muž byl nalákán do léčky, když šel na schůzku s dalším mužem. Místo něj ale čekal úplně jiný člověk, který jej vylákal do lesa mimo město. Tam již byli údajně připraveni tři muži oblečení do uniforem speciálních jednotek ruské policie. Dotyčného svlékli a natočili na video. Potom jej surově zbili. Kvůli nahrávce jej v následujících dnech vydírali a hrozili, že ji zveřejní. Muž nakonec vyděračům zaplatil.

Zodpovědnost nese Rusko

Čečenská republika je autonomní oblastí Ruské federace, nejedná se tedy o suverénní stát. Za její praktiky je proto zodpovědná ruská vláda, která by se případem měla zabývat. Postoj Ruska k otázce práv LGBT komunity je ovšem dlouhodobě problematický a pronásledování sexuálních menšin není ničím neobvyklým. Situace se navíc výrazně zhoršila od roku 2013, kdy byl v Rusku vydán zákon zakazující propagaci netradičních sexuálních vztahů, čímž prakticky došlo k legalizaci perzekuce těchto osob.

O situaci se již aktivně začala zajímat i mezinárodní komunita. Panel pěti poradců Rady OSN pro lidská práva v dubnu vydal požadavek, aby Čečensko své praktiky unášení, zatýkání, mučení a zabíjení homosexuálních a bisexuálních mužů okamžitě ukončilo. Požadovali také, aby autority propustily všechny zadržené a aby probíhající homofobní kampaň náležitě vyřešily a viníky potrestaly. V neposlední řadě odsoudili prohlášení čečenských funkcionářů o tom, že homosexuálové by měli být pochytní a zabiti. Ve svém prohlášení rovněž nařkli Ruskou federaci ze závažného porušení závazků vyplývajících z mezinárodního práva o ochraně lidských práv a vyzvali jí, aby začala jednat a veřejně prohlásila, že netoleruje žádné podněcování k nenávisti či diskriminaci na základě sexuální orientace. Jestli se ovšem Ruská federace bude těmito výzvami řídit, zůstává otázkou.

Řádné vyšetření celé situace vyžádala i vysoká představitelka EU pro zahraniční věci a bezpečnostní politiku Federica Mogheriniová.

Nejedná se jen o Čečensko

Situace v Čečensku však není ojedinělá. Například během roku 2016 politici a úředníci v Indonésii vyvolali vlnu homofobního napětí, které vyústilo v policejní násilí vůči mírovým protestujícím a zásahům na údajných homosexuálních shromážděních.

K podobné situaci došlo také během loňského dubna v Bangladéši, kde po brutálním zavraždění dvou homosexuálů mačetou vládní úředník veřejně prohlásil, že zemřelí propagovali hodnoty, které nebyly v souladu s bangladéšskou společností. Rovněž bývalý prezident Gambie se svými homofobními názory netajil, když prohlásil, že homosexualita je proti Bohu a je nelidská a proticivilizační.

V posledních letech tedy případů podněcování bezrestného násilí vůči homosexuálním osobám ze strany vládního aparátu přibývá i v jiných státech.

Zdroje

Harzer, Filip. Svědectví z Čečenska o vlně teroru proti gayům: vydírání, mučení a mizející lidé. *Český rozhlas*. 14. dubna 2017. (<http://www.rozhlas.cz/zpravy/>)

svet/_zprava/svedectvi-z-cecenska-o-vlne-teroru-proti-gayum-vydirani-muceni-a-mizejici-lide--1718526).

Chan, Sewell. U.N. Experts Condemn Killing and Torture of Gay Men in Chechnya. *The New York Times*. 13. dubna 2017. (https://www.nytimes.com/2017/04/13/world/europe/un-chechnya-gay-men-killing-abuse.html?_r=1).

Knyght, Kyle. Gay men in Chechnya are being tortured and killed. More will suffer if we don't act. *The Guardian*. 13. dubna 2017. (www.theguardian.com/commentisfree/2017/apr/13/gay-men-targeted-chechnya-russia?CMP=Share_iOSApp_Other).

Mandraud, Isabelle. Le calvaire des homosexuels tchéchènes. *Le Monde*. 15. dubna 2017. (http://www.lemonde.fr/europe/article/2017/04/15/le-calvaire-des-homosexuels-tchetchenes_5111627_3214.html).

Fotografie

- [1] Vlajka LGBT komunity, autor: mattbuck, zdroj: Wikimedia Commons, CC BY-SA 3.0.
- [2] Ramzan Kadyrov s Vladimírem Putinem, autor: Presidential Press and Information Office, zdroj: Wikimedia Commons, CC BY 4.0.
- [3] LGBT aktivista napadený během demonstrace proti homofobním ruským zákonům, autor: Roma Yandolin, zdroj: Flickr.com, CC BY-SA 2.0.

LGBT aktivista napadený během demonstrace proti homofobním ruským zákonům [3]

Fotbalová FIFA zřídila komisi pro dodržování lidských práv

Marek Jahn

Mezinárodní federace fotbalových asociací (FIFA) vytvořila poradní komisi pro dohled nad dodržováním lidských práv v zemích pořádajících velké fotbalové turnaje. Reaguje tak na kritiku, která se na ni v posledních letech snášela z mnoha stran ohledně nedostatečné aktivity a přehlížení tohoto problému.

Kritika se na hlavu FIFA snesla především za nedostatečnou prevenci a následné řešení problému s dodržováním lidských práv při světovém šampionátu z roku 2010 v Jihoafrické republice a rovněž za podmínky při stejném šampionátu konaném o čtyři roky později v Brazílii. Vznik poradního tělesa tak má především zabránit opakování podobné situace v Rusku a v Kataru, tedy ve dvou budoucích hostitelských zemích mistrovství světa ve fotbale.

V těchto státech se totiž již dnes vyskytují problémy a obavy s dodržováním lidských práv při výstavbě stadionů a zázemí nutných pro pořádání této akce. Obavy jsou spojeny především s obrovským přílivem počtu pracovníků do Kataru z okolních zemí. Podle mnoha lidskoprávních a pracovněprávních organizací totiž hrozí jejich zneužívání coby levné pracovní síly a s tím související riziko vykořisťování.

Samotná komise má sloužit jako nezávislý dohled nad podmínkami v jednotlivých pořadatelských zemích a dohlížet na tamější pracovní podmínky. Je tvořena zástupci sponzorů FIFA, tedy Adidasu a Coca-Coly, dále zástupcem protikorupční organizace Transparency International, Organizace spojených národů a světové hráčské organizace FIFPro. Stežejní část práce bude spočívat v monitoringu a analyzování situace a pomoci při řešení problémů, jako jsou dodržování pracovních standardů, zdraví a ochrana pracovníků, majetkové právo, bezpečnost, diskriminace a svoboda projevu.

Členové poradního tělesa se mají scházet na pravidelných setkáních minimálně dvakrát ročně v sídle FIFA ve Švýcarském Curychu. Výsledkem schůzí má být představení zprávy zahrnující problémy a návrhy jejich řešení. Stejně tak má dojít ke zveřejnění řešení problémů uvedených v předchozích zprávách.

Prezident FIFA Gianni Infantino na tiskové konferenci v Dauhá [1]

FIFA si vytvořením poradního tělesa slibuje zavedení svých závazků v oblasti lidských práv do praxe a případné efektivní řešení zjištěných problémů s jejich dodržováním. Jedná se o vůbec první sportovní federaci, která zřídila poradní těleso pro oblast lidských práv. Podle Lene Wedlanda, poradce Organizace spojených národů pro oblast byznysu a lidských práv, má FIFA obrovský potenciál k tomu, aby hrála vůdčí roli v podpoře lidských práv.

K tomu tato federace směřuje již od roku 2015, kdy byl John F. Ruggie, profesor lidských práv a mezinárodních vztahů na Harvard Kennedy School of Government požádán o vypracování doporučení pro strategii FIFA na poli lidských práv, jehož součástí je rovněž vytvoření podobné komise (Bulletin 7/2016, s. 18). Důležitým faktorem je pak nezávislost celé komise. Jejím členům tak nevzniká nárok na finanční odměnu za odvedenou práci.

Protesty proti fotbalovému turnaji v Brazílii na Copacabana [2]

FIFA se tímto krokem jistě snaží zlepšit svoji pověst a renomé fotbalových mistrovství světa, přičemž důsledkem snad bude nový trend v rámci sportovních organizací a především zlepšení podmínek nejen samotných pracovníků podílejících se na organizaci velkých sportovních akcí, ale i místních obyvatel. V současné době je na zhodnocení funkčnosti celé komise brzy, nicméně se bezesporu jedná o krok správným směrem.

Zdroje

- FIFA. 2017. *Independent advisory board of human rights experts to meet on 13 March*. 10. dubna 2017. (<http://www.fifa.com/governance/news/y=2017/m=3/news-independent-advisory-board-of-human-rights-experts-to-meet-on-13-march-2875485.html>).
- Ruggie, John G. 2016. „*FOR THE GAME. FOR THE WORLD.*“ FIFA and Human Rights. Corporate Responsibility Initiative Report No. 68. Cambridge, MA: Harvard Kennedy School. 12. dubna 2017. (<https://www.hks.harvard.edu/centers/mrcbg/programs/cri/research/reports/report68>).

Fotografie

- [1] Prezident FIFA Gianni Infantino na tiskové konferenci v Dauhá, autor: Doha Stadium Plus Qatar, zdroj: Wikimedia Commons, CC-BY-2.0.
- [2] Protesty proti fotbalovému turnaji v Brazílii na Copacabana, autor: Agência Brasil, zdroj: Wikimedia Commons, CC-BY-3.0-BR.
- [3] Policisté střežící protesty proti mistrovství světa, autor: Ben Tavener, zdroj: Wikimedia Commons, CC BY 2.0.

Policisté střežící protesty proti mistrovství světa [3]

4) Česká republika a lidská práva

Připravili Adam Blisa a Ladislav Vyhnaněk

Zamyšlení nad budoucností politiky transformační spolupráce ČR

Michal Oščipovský

Podpora demokratizačních procesů a dodržování lidských práv ve světě je jedním z dlouhodobě deklarovaných cílů Ministerstva zahraničních věcí ČR. Důkazem toho může být poměrně čilá aktivita, kterou ČR v posledních letech na tomto poli vyvíjela – do roku 2014 např. v rámci Rady OSN pro lidská práva. Jaká je situace v současnosti a jak se může vyvíjet v nejbližších letech?

Česká (Československá) republika zažila ve dvacátém století kromě své dobově demokratické meziválečné etapy rovněž dvě okupace a střídání autoritativních a totalitních režimů. I přes tyto četné peripetie není takový vývoj v kontextu střední Evropy ničím neobvyklým. Dramaticky odlišný ve srovnání se sousedními zeměmi nebyl ani přechod k demokratickému režimu po roce 1989. Přesto se od devadesátých let minulého století Česká republika etablovala na poli transformační spolupráce v porovnání s ostatními postkomunistickými státy nejvýrazněji.

Lidská práva a demokratizace jako pevný bod zahraniční politiky?

Šíření ideje lidských práv a demokracie je jedním z deklarovaných cílů zahraniční politiky ČR. Vyplývá to jak z prohlášení na webových stránkách Ministerstva zahraničních věcí ČR, tak i ze samotné existence Odboru lidských práv a transformační spolupráce (dále jen „Odbor“), který v rámci tohoto ministerstva funguje. Toto úsilí je rámováno širší koncepcí zahraniční politiky, která se explicitně přihlašuje k členství v Evropské unii a k příslušnosti země k euroatlantickému prostoru.[1] Jako rozporuplný krok se proto může jevit nedávné společné prohlášení nejvyšších ústavních činitelů ČR konstatující, že Tibet je součástí Čínské lidové republiky,[2] nebo předložská účast prezidenta Miloše Zemana na vojenské přehlídce v Moskvě.

Tibetská vlajka na budově městského úřadu v Adamově při kampani Vlajka pro Tibet [1]

Tyto a jiné kroky současné politické elity mohou vyvolávat podezření, že Česká republika se ve své zahraniční politice obrátila o 180 stupňů. Rozpory však vyplývají už ze samotné koncepce transformační spolupráce, kterou výše zmíněný odbor vydal.[3] V dokumentu se píše, že transformační spolupráce je pouze jedním z cílů zahraniční politiky, těmi dalšími jsou například podpora exportu či bezpečnostní politika. Cíle se přitom podle koncepce nevyklučují, Česká republika má naopak usilovat o co možná nejvyšší míru koherence mezi nimi. Z dokumentu odboru tedy může vyplývat i případné „cynické podřízení otázky lidských práv pofidérnímu obchodnímu prospěchu“, jak v rozhovoru pro DVTV uvedl Daniel Kroupa.[4]

Nástroje transformační spolupráce

Koncepční dokument, podle kterého by se měl odbor řídit, dále stanovuje teritoriální priority transformační

spolupráce. Ty staví na geografické a kulturní příbuznosti zemí, proto je logické, že politika cílí zejména na východoevropské státy a na státy západního Balkánu. Mezi nástroje transformační spolupráce by podle koncepce měla patřit podpora mezinárodních lidsko-právních mechanismů, občanské společnosti včetně ochránců lidských práv, svobody přístupu k médiím, rovné a co nejširší politické participace, budování právního státu, podpora rovnosti a nediskriminace, a prosazování lidských práv v tématech spojených s životním prostředím a se zaměstnaností.

Je otázkou, nakolik jsou výhledy, že podpora v těchto oblastech bude v cizích zemích úspěšná, reálné. Odbor si ovšem neklade maximalistické požadavky, když tvrdí, že úsilí o demokratizaci v zahraničí musí probíhat formou dialogu, a to i se společnostmi, které jsou k demokracii a právnímu státu na míle vzdálené. I tato část koncepčního dokumentu odboru může sloužit k legitimizaci jednání se státy, jakými jsou Rusko nebo komunistická Čína, byť tato jednání zcela jistě byla vedena s jinými úmysly než podporou demokracie.

Zdroje

- [1] Ministerstvo zahraničních věcí ČR. 2015. „Koncepce zahraniční politiky ČR“. Online: http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/analyzy_a_koncepce/koncepce_zahranicni_politiky_cr.html.
- [2] Kancelář prezidenta republiky. 2016. „Společné prohlášení nejvyšších ústavních činitelů ČR“. Online: <https://www.hrad.cz/cs/pro-media/tiskove-zpravy/aktualni-tiskove-zpravy/spolecne-prohlaseni-nejvysich-ustavnich-cinitelu-ceske-republiky-12953>.
- [3] Odbor lidských práv a transformační spolupráce 2015. „Koncepce podpory lidských práv a transformační spolupráce“. Online: http://www.mzv.cz/file/1610424/Koncepce_podpory_lidskych_prav_a_transformacni_spoluprace.pdf.
- [4] DVTV. 2017. „Kroupa: Babiš uzavřel se Zemanem kšeft, jde o voličské hlasy, ANO už není pro voliče tak voňavé.“ Online: <https://video.aktualne.cz/dvty/kroupa-babis-uzavrel-se-zeman-kseft-jde-o-voliciske-hlasy-ano/r~e7ac4ddcddb911e6875c0025900fea04/>.

Fotografie

- [1] Tibetská vlajka na budově městského úřadu v Adamově při kampani Vlajka pro Tibet, autor: Lukáš Malý, zdroj: Wikimedia Commons, CC BY-SA 4.0.
- [2] Setkání Miloše Zemana s Vladimírem Putinem, autor: Presidential Press and Information Office, zdroj: Wikimedia Commons, CC BY 3.0.

Setkání Miloše Zemana s Vladimírem Putinem [2]

Monitoring lidskoprávních publikací

Přehled aktuálních odborných článků o lidských právech

Jan Polásek

Vnitrostátní právo

Černý, P.: (Ne)sdělování informací o platu zaměstnanců veřejné správy. Právní rozhledy 8/2017.

Fidrmucová, A.: Střídává péče v rozhodovací praxi Ústavního soudu. Právní rozhledy 8/2017.

Vršanský, P.: Vyloučení retroaktivity vo vztahu k amnestii? Právní obzor 1/2017.

Mezinárodní právo a právo Evropské unie

Krnc, J.: Evropský soud pro lidská práva – leden 2017/únor 2017. Soudní rozhledy 3-4/2017.

Vláčil, J.: Soudní dvůr EU - leden 2017/únor 2017. Soudní rozhledy 3-4/2017.

Politologie, mezinárodní vztahy, zahraniční politika

Pajtinka, E.: Diplomatická podpora obchodu so zbraňami: agenda vojenskej diplomacie a vojenských diplomatov? Vojenské rozhledy 1/2017.

Pazič, M.: Neo-populizmus a jeho dopad v zahraničnej politike. Mezinárodní politika, Ústav mezinárodních vztahů 18. 3. 2017.

Piknerová, L.: Africké volby 2017. Demokratizace, či udržování statu quo? Mezinárodní politika, Ústav mezinárodních vztahů 28. 3. 2017.

Tomášek, M.: Politická otázka při přezkumu ústavnosti na Dálném východě. Jurisprudence 1/2017.

AKTUÁLNĚ ZE SVĚTA LIDSKÝCH PRÁV

Sledujte náš Facebookový profil:

www.facebook.com/Centrumlidskaprava

Redakce Bulletinu

Editor: Jan Lhotský

1) Mezinárodní trestní spravedlnost

Vedoucí sekce:

Mgr. et Mgr. Linda Janků

Linda vystudovala právo, mezinárodní vztahy a evropská studia. Působí jako právnička v Kanceláři veřejného ochránce práv a vyučuje na PrF MU. Specializuje se na uprchlické a migrační právo a mezinárodní ochranu lidských práv. Je členkou Výboru pro práva cizinců Rady vlády pro lidská práva.

JUDr. Ing. Jan Lhotský, Ph.D.

Vystudoval právo a ekonomii, poté pokračoval v doktorském studiu mezinárodního práva. Pracoval v advokacii i v právním oddělení Evropské služby pro vnější činnost v Bruselu, jež je zodpovědná za vnější vztahy EU. V rámci mezinárodního práva se specializuje především na lidská práva a mezinárodní trestní právo.

Stážisté:

Mgr. Katarína Hukelová: Je absolventkou Právnícké fakulty BVŠP v Bratislavě. Po skončení štúdií pracovala ako advokátska koncipientka a neskôr ako právnička v mimovládnej organizácii Transparency International Slovensko. V súčasnosti pôsobí ako generálna štátna radkyňa Ministerstva spravodlivosti SR.

Bc. Klára Jančušková: Klára vystudovala speciální pedagogiku a nyní pokračuje studiem práv na PrF MU. Mezi její oblasti zájmu patří trestní, rodinné, ústavní a mezinárodní právo.

Petr Pospíšil: Petr studuje práva a mezinárodní teritoriální studia na Univerzitě Karlově. Ve středu jeho zájmu jsou trestní právo, mezinárodní a evropské mechanismy ochrany lidských práv a evropské institucionální a bezpečnostní otázky. Působí jako redaktor informačního portálu Euroskop.

Mgr. Helena Kopecká: Absolvovala Právníckou fakultu Univerzity Karlovy. Pracuje jako právnička v Organizaci pro pomoc uprchlíkům, v současné době je na stáži u Zvláštních senátů soudů v Kambodže.

2) Evropský systém ochrany LP

Vedoucí sekce:

Mgr. Hubert Smekal, Ph.D.

Hubert vystudoval právo a evropskou integraci, působí na FSS MU. Akademický rok 2010-2011 strávil jako držitel Fulbrightova stipendia výzkumem judicializace na UC Berkeley. V létě přednáší na Shandong University v Číně; člen Rady vlády pro lidská práva. Zabývá se především problematikou evropského práva a lidských práv a také fenoménem judicializace mezinárodní politiky.

Mgr. Martina Grochová

Martina vystudovala právo na PrF MU, kde pokračuje v doktorském studiu ústavního práva. Zaměřuje se zejména na oblast práv dětí a přístupu k rodičovství. Působí jako asistentka soudce Nejvyššího soudu.

Stážisté:

Mgr. Kateřina Šimonová: Vystudovala Právníckou fakultu Západočeské univerzity v Plzni. Aktuálně dokončuje svoji rigorózní práci na PF UK v Praze a působí jako poradce na Ústavním soudu. Zaměřuje se především na azylové právo, problematiku diskriminace, ale i na lidská práva obecně.

Mgr. Jan Polášek: Jan vystudoval právo na Právnícké fakultě MU. Zajímají jej lidská práva, právo životního prostředí a hory.

Mgr. Martin Dominik: Absolvoval Právníckou fakultu v Brně a nyní studuje Filozofii. Zajímá se o teorii práva, obecnou aplikaci lidských práv a jejich vliv ve společnosti.

Mgr. Lenka Vavrušová: Lenka vystudovala právo na Právnícké fakultě Masarykovy univerzity. Zde pokračuje v doktorském studiu ústavního práva a působí jako asistentka soudce Nejvyššího soudu.

3) Mezinárodní politika, byznys a LP

Vedoucí sekce:

Mgr. Lukáš Hoder LL.M.

Vystudoval právo a mezinárodní vztahy na Masarykově univerzitě a jako Fulbright Scholar mezinárodní právo na Georgetown University (LL.M.). Působí v advokacii. Je autorem monografie *Transatlantické vztahy v době krize* (MUNI Press 2009) a textů na téma náhrady škody v investiční arbitráži.

Mgr. Josef Kovařík

Josef vystudoval obor Mezinárodní vztahy na FSS MU a nyní studuje Regionální rozvoj na Ekonomicko-správní fakultě MU. Jeho okruh zájmů je poměrně široký, avšak nejvíce se věnuje otázkám mezinárodní politické ekonomie a globální rozvojové politice. Mezi jeho zájmy patří historie, literatura, filmy a sport.

Stážisté:

Bc. Marek Jahn: Marek je absolventem bakalářského programu bezpečnostních studií a evropských studií na FSS MU. Jeho oblastí zájmu jsou mírová studia, transformace režimů a řešení konfliktů.

Lucie Janotová: Lucie studuje mezinárodní vztahy a evropská studia na FSS MU. Její hlavní oblastí zájmu je teorie demokratizace, tranzice autoritářských režimů a koncept nenásilného odporu.

4) Česká republika a lidská práva

Vedoucí sekce:

Mgr. Adam Blisa

Vystudoval právo na Masarykově univerzitě, kde pokračuje v doktorském studiu ústavního práva. Působí na Ústavu pro otázky soudnictví a jako asistent soudce Nejvyššího správního soudu.

JUDr. Ladislav Vyhnánek, Ph.D., LL.M.

Ladislav je ústavní právník. Práva vystudoval nejprve v Brně. Poté, inspirován svými kamarády Hubertem a Lukášem, absolvoval s podporou Fulbrightovy nadace i NYU School of Law. V současné době působí jako odborný asistent na PrF MU a zároveň je asistentem soudce Ústavního soudu.

Stážisté:

Mgr. Kamila Abbasi: Kamila je doktorandkou právnické fakulty MU a asistentkou soudce Nejvyššího správního soudu. Specializuje se na trolling a náboženské symboly ve veřejném prostoru.

Mgr. Bc. Šárka Dušková: Šárka pracuje jako právnička v neziskovém sektoru, kde se zaměřuje na práva dětí, osob s postižením a rovné zacházení. Je členka Výboru pro práva dítěte Rady vlády pro lidská práva.

Mgr. Michal Oščipovský: Absolvoval obor politologie na FSS MU. Těžištěm jeho zájmu jsou nedemokratické režimy 20. století.

www.centrumlidskaprava.cz

Centrum
pro lidská práva
a demokratizaci

Bulletin vydává Centrum pro lidská práva a demokratizaci

Adresa redakce Hubert Smekal, Joštova 10, 602 00 Brno, Česká republika
e-mail hsmekal@fss.muni.cz | **webové stránky** www.centrumlidskaprava.cz
tel. 549 498 264 | **Redakční rada** Jan Lhotský (editor), Lukáš Hoder, Linda Janků, Hubert Smekal, Ladislav Vyhnánek | **Sazba** Michaela Kašperová | **ISSN** 1804-2392.